

SÚČASNÝ PEDAGOGICKÝ VÝSKUM NA SLOVENSKU

CONTEMPORARY EDUCATIONAL RESEARCH IN THE SLOVAK REPUBLIC

Štefan Švec

Vážený pán predseda ČAPV, vážený organizačný výbor konferencie, vážené kolegynky, vážení kolegovia, je mi milou povinnosťou sa úvodom srdečne poďakovať vedeniu Českej asociácie pedagogického výskumu za pozvanie na toto vzácne podujatie. Dúfam, že tú poctu nesklamem vo veľkej miere.

V referáte sa najprv zmienim o sekciách Slovenskej pedagogickej spoločnosti, vyjadrím stanovisko k vymedzeniu pojmu výskumu a vedy, podám stručnú informáciu o inštitucionálnej základni pedagogického výskumu a vývoji v SR, oboznámim podrobne s rozborom rozmanitého zastúpenia špecializácií pedagogiky a jej podporných vied v Pedagogickej revue, potom venujem pozornosť výchove doktorantov a ich dizertáciám, vymenujem grantové agentúry podporujúce výskumno-vývojové projekty v SR a napokon upozorním na isté ohrozenia v pedagogickej vede a na prioritné potreby jej výskumu a vývoja, ako aj jej evalvácie.

1. Stručná informácia o Slovenskej pedagogickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied.

Na základe jej Stanov a iniciatív členov vznikli na jej pôde tieto sekcie:

1. sekcia metodológie vied o výchove,
2. s. histórie školstva a pedagogiky,
3. s. porovnávacej pedagogiky,
4. s. didaktiky,
5. s. pedagogickej psychológie,
6. s. pedagogickej sociológie a ekonómie,
7. s. predškolskej a elementárnoškolskej pedagogiky,
8. s. vysokoškolskej pedagogiky a inžinierskej pedagogiky,
9. s. špeciálnej pedagogiky,
10. s. sociálnej pedagogiky a voľnočasovej pedagogiky,
11. s. školského manažérstva,
12. s. pedeutológie (ako vynárajúcej sa náuky o učiteľskom vzdelávaní a povolaní),
13. s. sekcia pregraduálnych študentov a doktorantov.

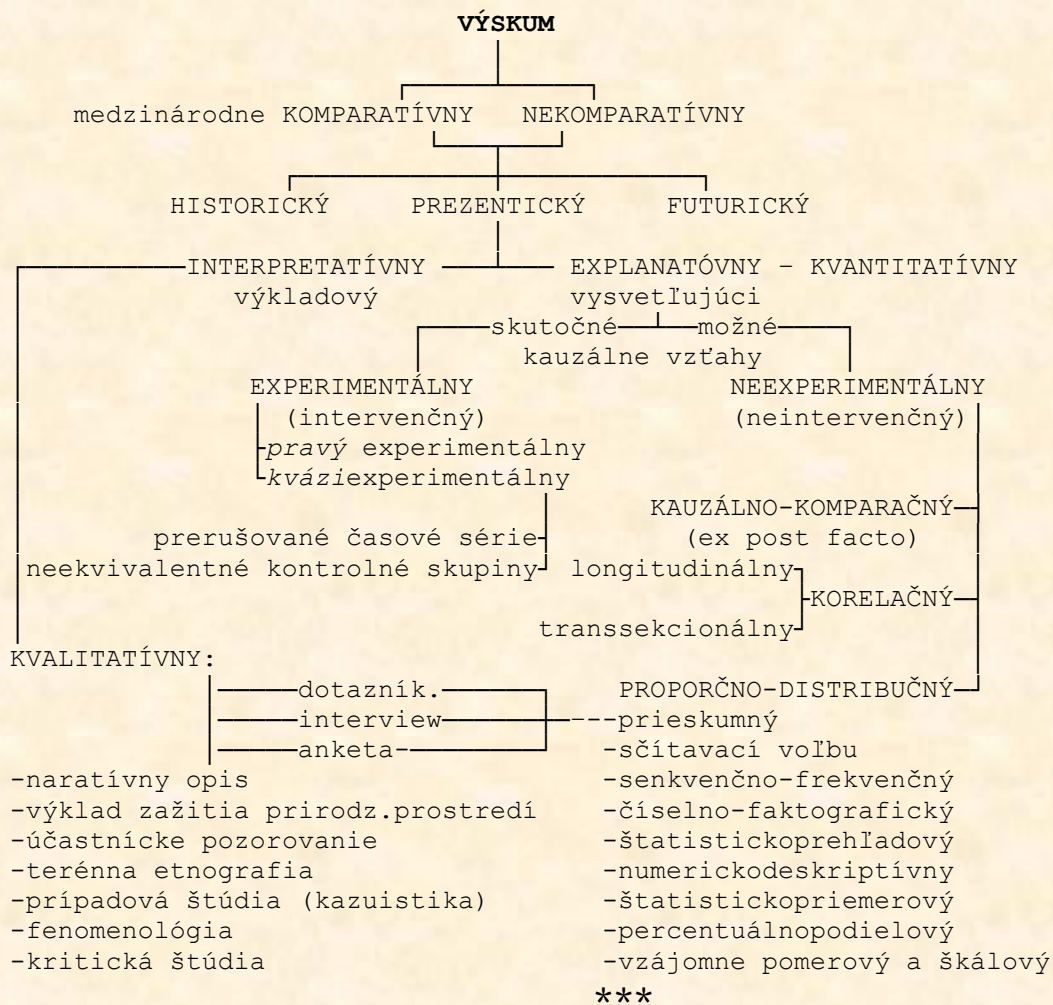
Podľa posledného sčítania k januáru 2009 mala Spoločnosť 90 členov, z toho je 20 takých, ktorí nezaplatili členské k tomuto dátumu. Ak daktorý člen viac ako tri roky neplatí a neozýva sa na urgencie, stráca členstvo. Teraz sa platí členské na jeden rok 5 €. Členom SPaS sa, samozrejme, môže stať aj zahraničný účastník. Kontaktná adresa je k dispozícii.

2. K pojmu výskumu a vedy

Dva bratské národy majú rovnakú stavovskú záujmovú organizáciu s inakým názvom: Česká asociácia pedagogického výskumu – ČAPV a Slovenská pedagogická spoločnosť (?SPaS). Jedna v názve nesie pojem výskumu, druhá pojem vedy alebo náuky. Podobne je to v prípade anglického názvu Svetová asociácia edukačného výskumu (WAER – World Association of Educational Research), na jednej strane, a v prípade francúzskeho a španielskeho názvu – Svetová asociácia edukačných vied. Rozdielnosť v inojazyčných označeniach týchto profesionálnych zoskupení je nielen otázkou obsahu a rozsahu ich záujmov. Je aj záležitosťou metodologického prístupu a kritériálneho výberu a postoja. Je aj vecou logickej pravdivosti. Domnievam sa, že výchovoveda zahŕňa: **výskum, pokusný vývoj a vyhodnocovanie (evalváciu)**. Má teda dimenziu profesií, výkonových štandardov, organizačných foriem a metodologických paradigiem. Druhý jej rozmer sa viaže na predmet výchovovedy a jej profesné špecializácie: výučba (ako predmet vedy o vyučovaní), výchovná starostlivosť (ako predmet vedy o vychovávaní, prípadne voľnočasovej pedagogiky) a poradenská služba (ako predmet vedy o poradenstve a sociálnej pedagogiky). Tretí rozmer tvorí sústava vzdelávacích stupňov a vzdelanostných úrovní v zmysle Medzinárodnej štandardnej klasifikácie edukácie – ISCED, ktorým zodpovedá príslušná edukačná veda, *bázická a aplikovaná veda* o predškolskej, primárnej, sekundárnej a o následnej edukácii. Štvrtý rozmer rozlišuje špecifiká výchovy osôb so špeciálnymi učebnými potrebami a všeobecnej regulárnej výchovy tzv. intaktnej populácie. Piaty rozmer predstavujú inštitucionálne sektory: akademickovedný, univerzitnofakultný, ministersko-rezortný a súkromnopodnikateľský sektor. Sú aj ďalšie kritériá diferenciácie a integrácie poznávania a inovovania výchovnej skutočnosti.

Pojem výskumu nie je totožný s pojmom vedy. Pojem výskumu má túto medzinárodne uznávanú tzv. francúzske definíciu: tvorba a rozvoj nových poznatkov, **produktov, procedúr, metód a systémov** (Navrhovaný štandardný postup určený na prieskumy v oblasti výskumu a experimentálneho vývoja. Francúzska príručka, OECD, 2002). K tomuto vymedzeniu sa nebudem bližšie vyjadrovať. Ponúknem radšej definíciu pojmu priloženým taxonomickým logostromom:

Prehľad typov výskumov (Švec a kol. 1998, Švec 2006):

V pojmosloví metodologických prístupov a metodických postupov nie je zatiaľ ochota k vzájomnému zdieľaniu usústavneného utriedenia.

Pedagogický výskum tvorí s andragogickým a geragogickým kategóriu antropogogických (resp. antropagogických) výskumov. Antropogogika ako všeobecná, systémová a syntetická veda či náuka o edukácii sa však ešte nestačila rozvinúť.

Edukačný výskum je širší pojem: zahŕňa aj výskum v školskej správe, školskej inšpekcii, školskom manažérstve a líderstve, školskej politike a prognostike, v školskej legislatíve a etike. Zahŕňa nielen potreby školskej a osvetovej sústavy, ale aj sústav vzdelávania a výcviku v zamestnávateľských a v mimovládnych záujmových organizáciách. Zahŕňa aj výskum všetkých podporných, príbuzných či fundamentálnych vied o výchove, napr. biológie, hygieny, psychológie, sociológie, kultúrnej antropológie, ekonómie, histórie a iných vecných normotvorných a faktotvorných (deskriptívnych a preskriptívnych) a formálnych vied.

3. Inštitucionálna báza pedagogického výskumu a vývoja v SR a jeho výstupy

Na Slovensku je 20 verejných vysokých škôl v 11 mestách, 10 súkromných v 4 mestách a 3 mestečkách, ako aj 3 štátne vysoké školy v Bratislave (pre zdravotníctvo, obranu a políciu). Pracoviská pedagogického výskumu sa historicky rozvinuli na verejných univerzitách. Z nich najstaršou je Katedra pedagogiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, ktorej základy položili od roku 1921 traja českí profesori Otakar Chlup (1922-23, 1926-27), Josef Hendrich (1928-37) a Jan Uher (1937-38). Jedinečný Súpis katedier a iných pracovísk pedagogického výskumu poskytuje **Príloha 1**. Môže poslúžiť ako jedinečná informácia k ďalšej spolupráci. Prehľad dnešného počtu ich pracovníkov a súčasných grantov uvádza **Príloha 2**, ktorú sčasti sumarizuje Tabuľka 1.

Tabuľka 1 : POČET PRACOVNÍKOV PEDAGOGICKÉHO VÝSKUMU A VÝVOJA (2009/7)

I. Katedry pedagogiky, oddelenia predmetových didaktík a vzdelávacie ústavy

		Σ	Prof	Doc.	OdbA	Asist	Dokt
BANSKÁ BYSTRICA:	2 katedry	39	4	5	18	0	12
BRATISLAVA :	15 katedier	141	11	12	75	0	33
DUBNICA NAD VÁHOM:		3	0	3	0	0	0
KOMÁRNO:	2 katedry	11	2	2	5	2	0
KOŠICE:	7 katedier	30	2	6	13	4	5
LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ		1 (už nie je katedra pedagogiky)					
NITRA:	5 katedier	78	11	11	39	5	12
PREŠOV:	7 katedier	61	5	9	36	0	11
RUŽOMBEROK:	5 katedier	58	8	10	28	8	4
TRNAVA:	5 katedier	40	5	13	22	0	0
ŽILINA:	1 katedra	17	1	4	12	0	0
Σ: 49 PRACOVÍSK:	a	478	49	85	248	19	77 ZAMESTNANCOV

II. Ústavy základného pedagogického výskumu v Slovenskej akadémii vied dnes nejestvujú. Mali by však byť aspoň dva. Ústav experimentálnej pedagogiky SAV jestvoval a dobre fungoval 20 rokov od r. 1973 do r. 1993. V ústave pracovalo 40 vedeckých a odborných pracovníkov a vedeckých aspirantov. Oficiálne bol ústav zrušený z finančných dôvodov. Neoficiálne z iných dôvodov.

III. Ústavy základného a aplikovaného pedagogického výskumu na univerzitách taktiež nejestvujú.

IV. Ústavy rezortu školstva predstavujú tieto 4 inštitúcie:

Štátny pedagogický ústav (pre MŠ, ZŠ a gymnáziá) v Bratislave

Štátny inštitút odborného školstva (stredného) v Bratislave

Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania v Bratislave

Ústav informácií a prognóz školstva v Bratislave

Predpokladá sa, že nie každé pracovisko má vyváženú vzdelávaciu, vedeckú a doplnkovú prácu. Pri značnej záťaži katedrových učiteľov vysokým úväzkom nepostačuje v niektorých prípadoch ani tých 500 hodín predpísaných na výskum a vývoj.

4. Zastúpenie špecializácii pedagogiky a podporných vied o výchove v Pedagogickej revue 2000–2008

Pedagogická revue je najstarší a v ostatnom období najlepší teoretický časopis pedagogickej vedy na Slovensku. Bibliografiu jej štúdií a odborných príspevkov od roku 1945 do 1998 poskytuje celé 5. číslo 50. ročníku 1998. V následnom období bol časopis podrobovaný pravidelnému každoročnému posúdeniu jeho kvality významným externým vyhodnocovateľom zo slovenskej univerzity. Americký Inštitút vedeckých informácií vo Filadelfii, ktorý okrem iného vydáva Current Contents vedeckých časopisov z takmer celého sveta, monitoroval Revue a povzbudzoval redakciu k tejto evalvačnej aktivite. Metodologickej analýze 11 ročníkov tohto časopisu (1993–2003) venoval pozornosť P. Gavora (2004), predtým Jurkovičová a Švec (PedRevue 1994/1-2 a 3-4). V oslavnom, v 60. ročníku 2008 došlo nie vinou vtedajšej redakcie k prerušeniu jej kontinuity a k časovému sklzu. S potešením možno oznámiť, že PR opäť vychádza. Do tlače je pripravené druhé dvojčísle 3-4 za rok 2008. Pre jej redakčnú prácu bol 20. mája 2009 ustanovený hlavný redaktor zo Štátneho pedagogického ústavu a jeho pomocník, tiež zamestnanec ŠPÚ. Terajšie adresy kontaktu na PR sú: pedagogicka.revue@statpedu.sk, ludovit.hajduk@statpedu.sk, alexander.breza@statpedu.sk.

Každé číslo PR je reprezentatívnym zdrojom informácií o rozvoji pedagogickom výskume a vývoji aj vyhodnocovaní. Príspevky v nej uverejnené boli relevantným ukazovateľom vedeckej produkcie pri akreditáciách a pri osobných kvalifikačných postupoch, vrátane pri obhajobách doktorských dizertácií i pri habilitáciách a inauguráciách. V posledných rokoch vedenie redakcie stanovilo tieto prioritné problematiky:

- (A) Škola v reformnom pohybe.
- (B) Cieľový program školy a vyhodnocovanie jeho a jej kvality.
- (C) Učiteľ: jeho vzdelávanie, práca a sociálne postavenie.
- (D) Správa a riadenie školy.
- (E) Inovatívna škola na mieru našej znalostnej spoločnosti.

(F) Nezamestnanosť a sociálne a kultúrne rozpory v regióne školy.

(G) Vedy o výchove a ich prax.

(H) Iné problematiky so zreteľom na meniace sa potreby ped. teórie a praxe.

Daktoré z týchto problematík Pedagogickej revue 2000–2008 autor pomocou obsahovej analýzy zatriedoval do rozsiahlej tabuľky (ktorá sa nezmestí na PC snímku ani na A4 formát). Uplatnené tematické triedenie zvýznamnilo členenie študijných kurzov pedagogických vied a podporných disciplín, ktoré sa organizujú na univerzitách. Z analýzy vyberám len daktoré sumarizačné fakty.

Tematické zameranie všetkých príspevkov tohto obdobia ukazuje nasledujúce poradie častosti výskytu nielen hlavných, ale aj vedľajších príspevkov:

19,48% Didaktika (všeobecná a špecifická predmetová didaktika).

10,40% Dejiny školstva a pedagogiky.

9,44% Učiteľské vzdelávanie a povolanie.

9,06% Cieľový program („kurikulum“, zaradené aj do Didaktiky).

8,48% Pedagogika (vcelku – spoločné a všeobecné témy a problémy).

7,90% Metodológia vedy, terminológia, články inovačného cyklu.

6,74% Pedagogická psychológia.

4,62% Pedagogické poradenstvo a sociálna pedagogika.

4,42% Špeciálne školy a špeciálna pedagogika.

3,66% Základné školy a základnoškolská pedagogika.

3,47% Ped. filozofia, sociológia a komparatívna ped. majú rovnaký podiel.

3,27% Vychovávateľstvo, rodinná pedagogika a voľnočasová ped. (spolu).

2,89% Riadenie a organiz. školy a školstva, školská správa, šk. inšpekcia.

1,92% Vysoké školy, ďalšie a celoživotné vzdelávanie.

1,35% Predškolská pedagogika a stredoškolská ped. s rovnakým podielom.

0,58% Školská ekonomika a Školská politika s rovnakým podielom.

0,38% Školská prognostika a Cvičiteľstvo/trénerstvo s rovnakým podielom.

Tieto údaje sú z istého hľadiska potešujúcou správou o rozvoji pedagogického výskumu. Zvlášť treba oceniť orientáciu na riešenie otázok **cieľového programu škôl**. Tie sú odvekou prioritou pedagogickovedných potrieb a záujmov v školstve. Otázky cieľového programu školského stupňa a jeho kurzov by mali byť –podľa nás– akosi *výsadbou trvalkou v záhradke pedagogikov, nielen didaktikov*. V dnešnej celoplošnej zmene obsahu vzdelania chýba jasná predstava všeobecných cieľov

slovenských škôl. Istý súbor cieľov školstva je síce uvedený v školskom zákone, avšak až po naliehavej autorovej kritike návrhu zákona za prítomnosti vedúcich predstaviteľov Ministerstva školstva SR. Tu zostalo veľa práce ako na kostole. Nemožno sa nezmieniť, že doteraz sa nedarí rozvinúť dokonca ani povedomie epistemologicko-praxologickej **jednoty výskumu a pokusného vývoja**. Túto ideu spustil v USA už pred polstoročím Sputnik, kedy sa zriadilo a dobre financovalo asi 8 výskumno-vývojových centier a niekoľko regionálnych laboratórií na výskum a vývoj a stredísk na širokoplošné overovanie a šírenie inovačných projektov. Inovačný cyklus (Švec 1986) nie je možné plánovať, organizovať a vyhodnocovať bez kváziexperimentálneho vývoja projektu **cieľového programu školy** predovšetkým. Ale aj bez odvodeného **dizajnu procesu výučby**, bez **návrhu diagnostického nástroja** ani bez **optimalizačného riešenia učebného prostredia**.

Vo výsledkoch analýzy potešuje zvýšený záujem o metodologické a pojmoslovné problémy a o tematizáciu pedagogických záležitostí z pohľadu podporných vied psychológie, sociológie, filozofie ap. Dlhodobou takmer prázdnu množinou sú školskopolitické a školskoekonomické diela. Tie vskutku chýbajú ako soľ aj v praxi školovania.

V rubrike *Konceptuálne state* bolo najviac príspevkov uverejnených o Cieľovom programe školy a kurzu, o Učiteľskom vzdelávaní a povolani a rovnako o Metodológii a terminológii.

V rubrike *Empirické štúdie* boli frekventovanejšie oblasti Pedagogickej psychológie, Učiteľského vzdelávania a povolania, Metodológie, Poradenstva a Diagnostiky.

Je zaujímavé, že v pedagogickej psychológii sa v rubrike *Diskusia* vôbec neproblematizuje a nepolemizuje. Zato v tejto disciplíne sa takmer najviac publikuje v rubrike *Recenzie*. Pritom jej zastúpenie v celku príspevkov zaberá siedmu priečku poradového rebríčku. Vítané boli aj recenzie z Komparatívnej pedagogiky, kde ich bolo najviac (15). Na 2. a 3. mieste je tu Didaktika a Špeciálna pedagogika.

V *Správach* sa venovala najviac pozornosť Pedagogike vcelku, Porovnávacej pedagogike a Učiteľskému vzdelávaniu a povolaniu.

V *Revue* sa uverejnili aj príspevky z oblastí, ktoré sú saturované vlastným periodikom (napr. Predškolská výchova, Vychovávateľ, Pán učiteľ, Naša škola, Vysoká škola-Academia, Školská správa, Telesná výchova a šport, špeciálna škola).

Kvalita príspevkov z uvedených kategórií varíruje. Rukopisy štandardne vylepšujú 3 posudky, a to od z oponentov a od zodpovedného redaktora, ako aj práca jazykového a technického redaktora. Nedá sa nepovšimnúť iná záležitosť: z 51 profesorov pedagogiky a odborovej či predmetovej didaktiky v roku 2006 (Pedagogická revue 2006/5, s.584) publikovala svoje diela v Pedagogickej revue iba asi pätina. Tento nežiaduci úkaz si možno vysvetliť tým, že sa v ostatnom období zvýšili príležitosti publikovať inde. Možno aj tým, že nároky Pedagogickej revue neboli v zhode s nárokmi iných periodík.

Častotť príspevkov PR 2000–08 podľa jej rubrik má tento výskyt:

Teoretické state:	26,10% (136), z toho zahraničných autorov 7,48% (39)
Empirické štúdie:	19,96% (104), z toho zahraničných autorov 1,15% (6)
Diskusie:	6,14% (32), z toho zahraničných autorov 1,15% (6)
Správy:	17,47%, (91), z toho zahraničných autorov 0,19% (1)
Recenzie:	26,49%, (138), z toho zahraničných autorov 9,98% (52)
Ostatné články:	3,84%, (20), z toho zahraničných autorov 0,58% (3).

Niektoré z analytických údajov sú veľavravné a nevyžadujú komentár. Treba však uviesť niekoľko zistení:

1. Pomer konceptuálnych statí k empirickým štúdiám je 9 : 5, čo je potešujúca zvesť (Do rubriky empirických štúdií boli zaradené príspevky o historickej skúsenosti. Napriek tomu, že niektorí klasifikátori vyčleňujú históriu dokonca aj z kultúrnych vied o výchove. Tie sú komplementárne s inými disciplínami výchovovedy/ edukológie.

2. Podiel všetkých príspevkov od zahraničných autorov je až 20,5 %-ný. V hlavných rubrikách teoretických statí a empirických štúdií bol 8,64%-ný. Pritom v podstate ide o autorov píšucich v češtine, ktorá sa v Pedagogickej revue zásadne neprekladala.

3. Prevažujú výskumy kvantitatívne pred kvalitatívnymi. Aj druhý metodologický prístup sa na Slovensku sľubne rozvíja, a to okrem iného vďaka učebniciam (napr. veľmi vydarený je text Petra Gavoru, 2006, o postupoch v kvalitatívnom výskume; sem patrí aj kolektívna práca Metodológia vied o výchove, ktorá je pripravená v českom preklade do tlače vo významnom vydavateľstve **Paido** na Masarykovej univerzite).

4. Z metodologických prístupov či štýlov suverénne dominuje historický výskum (až 10,4%). Nedostatkové sú štúdie experimentálne a kváziexperimentálne, korelačné, ex post facto, longitudinálne, prierezové, trendové, jednopřípadové a naturalisticko-etnografické štúdie. Nezaznamenal sa prípad **akčného výskumu** ani **skúmanie dôkazne založenej praxe** učiteľa a riaditeľa školy, vychovávateľa alebo pedagogického poradcu. V slovenskej obci by sme mali čo najskôr iniciovať koncepciu **analýz dobrej praxe založenej na dôkazoch či dokladoch toho, čo dobre funguje**, čo sa preukazne osvedčilo z hľadiska kvality a efektivity žiaka, triedy a školy a ich prostredí. V americkej pedagogike sa tento presadzovaný prístup označuje ako „*evidence-based practice of education*“. Tento prístup praktických vied sa už aj u nás zakorenil v medicíne a poľnohospodárstve. Tento posun vo výchovovede je a bude – podľa riaditeľa Inštitútu edukačných vied pri Vláde USA – oficiálne uprednostňovaný a dobre financovaný.

5. Za uvedené obdobie zväčšil sa počet empirických štúdií. Tie sú **založené prevažne na výskumnej stratégii** dotazníka a interview, ako aj testov a pozorovaní. Deficitná je stratégia osobných konštruktov a introspekcie, ktorá je vhodná v kognitívnej didaktike a matetike (*the applied cognitive science of teaching and learning*), hranie sociálnej roly, ohniskovej skupiny, mnohorozmerné merania a modelovania, štatistiky rozvoja vzdelanosti v školských ročníkoch a stupňoch. Pomer empirickým

výskumov ku konceptuálnym je **1 empirická štúdia k 4+ teoretickým statiam**. V súbore zahraničných nosných príspevkoch je pomer 1 empirická na 6,5 teoretických diel. V ostatnom čase prišlo **málo empirických štúdií z Čiech. Iba 6 príspevkov z počtu 41 čísiel**. Tento fakt ma samotného prekvapuje a mrzí, a to nielen ako bývalého funkcionára redakcie. Princípom výberu v zostavovaní čísla bola totiž zásada zaradiť aspoň jeden hlavný článok českého autora do každého čísla.

5. Doktorské dizertácie a výchova doktorantov

V teoreticky orientovaných dizertáciách bolo z vlastnej skúsenosti badať v mnohých prípadoch nižšiu úroveň konceptualizačnej schopnosti kandidáta. Tá bola zviditeľnená aj na štruktúre uchopenia problematiky a v hĺbke ponoru do nej. V empiricky zameraných prácach z odboru pedagogika sa v podstatnej väčšine ukázala neznalosť tvorby a testovania hypotéz. Prevažoval dotazník, štruktúrovaný rozhovor a pozorovanie. Výnimkou bol prirodzený pokus. Nebola akosi dovážená teoretická časť a prípadne praktickónávrhová časť dizertácie. Formulácia názvov prác bola často problematická, čo poukazovalo na neujasnenosť pojmovej sústavy a inej poznatkovej štruktúry dizertácií.

Doktorantské práce by sa mali zameriavať aj na dobre stavaný konceptuálny výskum, hlavne vo vynárajúcich sa špecializáciách pedagogických povolání. Majú poslúžiť aj na podporu zvýšenia úrovne profesionality. *Veľmi chýbajú skúmania zakladajúce prax pedagógov a pedagogikov na empirických dôkazoch či dokladoch. Ved' to bežne robia lekári, ktorí pri výkone svojej praxe pripravujú svoje atestačné a doktorské práce. Môžem doložiť text takéhoto seriózneho diela. Absentujú potrebné objektívne vyhodnotenia projektov didaktického pokusného vývoja. Nemali by byť neakceptovateľné témy predškolských, školských a mimoškolských praktikov, ktoré vzišli z ich akčného výskumu, z výkonu ich každodennej praxe.*

Doktorantské štúdium v pedagogike na Slovensku nie je zmapované. Panuje však hypotéza o značných rozdieloch v kvalite prípravy mladých vedcov. Podľa môjho odhadu a čiastočne aj z vlastnej skúsenosti je najlepší systém doktorantskej prípravy na Katedre pedagogiky Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského. Preukazne najviac doktorantov mala a má Katedra pedagogiky Pedagogickej fakulty UKF v Nitre, čo svedčí o jej príkladnej starostlivosti o mlad. Počas príležitostí zúčastňovať sa v ostatných rokoch na obhajobách kandidátskych a doktorantských dizertačných prác som zistil niekoľko nedokumentovaných zistení: Najkvalitnejšie práce sa vyskytovali na odbore **didaktiky cudzích jazykov**, hlavne angličtiny a nemčiny. Bolo by treba overiť hypotetické tvrdenie, že ako sa pedagogika učí, tak sa aj pravdepodobne pedagogika robí. Teda ide o potvrdenie alebo vyvrátenie výroku o závislosti kvality vedeckých prác od kvality vzdelávacích aktivít univerzitných pracovísk.

Problémom na niektorých katedrách je presadenie potreby kombinovať odbor pedagogiky napríklad so sociológiou a ekonomikou, a to napriek tomu, že dodnes nie sú k dispozícii žiadni profesionálni kríženci. Dokonca už aj školský psychológ nemá záväzný program štúdia školskej pedagogiky. Zaujímavé by boli výsledky prieskumu spolupráce medzi pedagogikmi a nepedagogikmi v oblasti prípravy mladých výskumných pracovníkov. Možno by sa ukázalo, že ide tu pravdepodobne o vleklú krízu jednostrannej nepotreby komunikácie, interakcie a kooperácie medzi vednými komunitami. (K tomuto poznámka: Nedávno som sa dočítal v – ináč zaujímavej a podnetnej – štúdiu exministra

školsťva podčiarknutú jeho tézu o *predvedeckosti súčasnej pedagogiky*. Nehovorí sa tu však výslovne o jej mieste, teda či má na mysli najbližšie prostredie a okolie, ktorom známy vedec dlho žije, alebo o dajakú regionálnu, celonárodnú, európsku alebo svetovú pedagogiku. Nezmieňuje sa ani o know-how, o tom, ako ísť na to. Beriem tento štekľivý názor na vedomie, ale nebudem sa tu dnes k nemu vyjadrovať).

Otvorenou otázkou katedier, ktoré majú akreditovaný odbor doktorantského štúdia, je problém neodmieňania fakultných školiteľov za túto náročnú činnosť. Otvorenou preto zostáva aj motivovanosť prijímať kandidátov externého štúdia. Vzdelanostná reprodukcia pedagogikov by sa mala lepšie plánovať. Tu akiste bude potrebné aj vypracovanie **predbežného a orientačného vzdelanostného modelu pedagogika**. Toto úsilie by nemalo utlmať záujem absolventov katedier pedagogiky pokračovať v svojom štúdiu pri tvorbe rigoróznejskej a doktorantskej práce. V domácich pomeroch ide o potrebu zlepšiť kvalitu produktu katedier a budovať si lepšiu povosť v časoch stratenejskej reputácie a pretrvávajúcej ignorancie.

Pri tvorbe dizertácií, ale trochu aj pri ich obhajobách sa občas nedodržiavali štandardy, ktoré boli publikované napr. v Pedagogickej revue 1995/9-10 a následne v kolektívnej monografii Metodológia vied o výchove. Tieto publikované štandardy by si už vyžadovali inováciu, a to aj z pohľadu zahraničných skúseností z uplatňovania revidovaných oficiálnych štandardov edukačnoviednych asociácií. Najznámejšie a najprepracovanejšie sú štandardy v Európskej charte štandardov výskumných pracovníkov. Tá zahŕňa tieto položky: sloboda výskumu, etické pravidlá, profesionálna zodpovednosť, profesionálny postoj, zmluvné a právne povinnosti, adresná zodpovednosť za využívanie peňazí (daňových poplatníkov), správny postup vo výskume, šírenie a využívanie výsledkov, zaangažovanie verejnosti (na jej lepšie pochopenie potrieb a programov vedy), profesijný vzťah výskumníka k vedúcemu projektu, povinnosti spojené s kontrolou a riadením, nepretržitý profesijný rozvoj. (www.europe.eu.int/eracareers/europeancharter). K tejto charte bolo uverejnené akceptačné Vyhlásenie o záväzku niektorých rektorov slovenských vysokých škôl o prijatí jej princípov 10. novembra 2005. Pre pedagogický výskum sú podnetné aj štandardy Americkej asociácie edukačného výskumu pre oblasť sociálnych vied a osobitne pre oblasť humanitných náuk o výchove (American Educational Research Association, 2006 a 2009). Živo sa o nich diskutuje. Môžu inšpirovať aj nás. Tie zahŕňajú etický aspekt vedca.

V rámci náplne činnosti Slovenskej pedagogickej spoločnosti sa do diskusie postavil koncept Kódexu učiteľskej profesie (Švec 2003). Ten sa týka, samozrejme, aj univerzitných učiteľov. Zatiaľ nedošlo k jeho prerokovaniu a k schváleniu na pôde tejto asociácie. Pripravuje sa aplikačný náčrt etiky pedagogického vedca v zmysle najnovších domácich, európskych a amerických skúseností. Napr. European Education Research Association uvádza Etické smernice pre výskum (5 smerníc) a pre vyhodnocovanie (3 smernice) pre svoje členské asociácie (Dostupné na <http://www.eera.ecer.eu/about/ethical-guidelines>). Americká edukačná výskumná asociácia v júni 1992 prijala a v rokoch 1996 a 2000 revidovala svoje Etické štandardy v týchto 6 kategóriách:

- I. Zodpovednosti za odbor (12 vedúcich štandardov)
- II. Výskumné populácie, edukačné inštitúcie a verejnosť (11 vedúcich štandardov),
- III. Intelektuálne vlastníctvo (3 podrobne rozvedené štandardy),

IV. Editovanie, recenzovanie a oceňovanie výskumu (6 vedúcich štandardov),

V. Sponzori, tvorcovia politiky a iní využívatelia výskumu (9 vedúcich štandardov),

VI. Študenti a študentskí výskumníci (6 vedúcich štandardov).

Táto revidovaná podoba je podnetná a aktuálna aj pre slovenské pomery, kde sa možno stretnúť s hrubým porušovaním etických pravidiel univerzitého pracovníka.

6. Pedagogické výskumné projekty v grantových agentúrach

Na Slovensku sa grantové projekty podávajú trom ministerským agentúram: VEGA –Vedecká grantová agentúra, KEGA – Kultúrna a edukačná grantová agentúra a APVV – Agentúra na podporu výskumu a vývoja. Využívajú sa aj iné finančné toky: RU MŠ SR. VNĽH, UK, Ekopolis a ETP-S, NOS-OSF, MIM, ESF, Tempus PHARE, NPOA PHARE, Socrates/Comenius, Socrates-Erazmus, Leonardo da Vinci, EC FUN, IS EQUAL, VUGA, Projekt MATRA, DAAD, DQME a ďalšie. Takmer vo všetkých je vítaná spolupráca s českými osobnými a skupinovými subjektmi. Metodika posudzovania a kritériá výberu projektov v agentúre KEGA a VEGA nevyhovujú z viacerých hľadísk a potrebujú zmenu. Rozhodne by projekt nemal hodnotiť neodborník, ktorý sa nevyzná v danej problematike (k čomu v praxi posudzovania projektov dochádza). Zdá sa, že absentuje dlhodobý plán rozvoja pedagogického výskumu a koordinácia medzi jeho pracoviskami. Ukážky tematického zamerania výskumu a vývoja uvádza **Príloha 3: Grantové agentúry Ministerstva školstva SR.**

7. K otázke ohrozenia a potrieb pedagogického výskumu a vývoja

Ktoré sú pravdepodobné nebezpečenstvá v našej pedagogike? Po zbavení sa diktátu jedinej politickej ideológie pretrvávajú zjavné ťažkosti:

–Nedoceňovanie pedagogiky až averzia voči pedagogikom zo strany doktorých členov nepríbuzných komunít.

–Nevšimanie si teoretických a empirických publikácií zo strany praktikov.

–Zo strany decíznej sféry nezriadenie aspoň dvoch ústavov pri Slovenskej akadémii vied, nedostatočné financovanie univerzitných pracovísk a absencia inej podpory pedagogického výskumu, ako aj nepochopiteľné zanedbávanie vízie a misie školovania, ale i všeobecných cieľov vzdelávania pre nižšie školstvo. Kompas je totiž potrebný aj pri pochode s transparentným heslom alebo krédom žiackej a učiteľskej tvorivosti.

Ktoré sú prednostné potreby domácej pedagogiky? Sú to najmä tieto:

–Implementovanie projektu vedeckej systematiky učebníc špecializácií pedagogiky.

–Rozvinutie teórie výskumu a vývoja cieľového programu školského kurzu.

–Rozpracovanie teórie dizajnu vzdelávacieho a výcvikového procesu.

- Vytvorenie slovenského tezauru internetových pojmov.
- Špecifikovanie štandardov profesionálnych výskumníkov, vývojárov a vyhodnocovateľov v národných systémoch vzdelávania a výcviku.
- Zlepšenie teórie hodnotovopostojovej a charakterovej výchovy
- Riešenie problematiky personalizácie vzdelávania a vyučovania „za a proti“.
- Vytvorenie celonárodnej bázy príkladov dobrej praxe pedagógov, napr. kvalitné a efektívne tematické plány, programy operatívnych cieľov v tematických celkoch, plány vyučovacích hodín, procedúry rozvíjania kritického, projekčného a bádavého myslenia, programy charakterovej výchovy; založenie aj ústrednej databázy učebných a skúšobných úloh užitočných pre pracovný i mimopracovný život, najmä v **kurzoch praktickej matematiky**.
- Vypracovanie projektu na monitorovanie, zavádzanie a uplatňovanie cieľového programu učebnej osnovy školských kurzov.
- Uplatňovanie profesného učenia sa učiteľov v škole ako v učiacej sa organizácii.
- Presadenie inštitútu pedagogického systémového analytika a evalvátora školy ako špecializácie odboru štúdia školskej pedagogiky (pozri monotematické číslo Pedagogickej revue 2004/4).
- Profesionálne učiteľovanie založené na dokladaných empirických faktoch a iných dôkazoch.
- Zvýznamnenie výskumu predškolského učenia sa a osobnostného rozvíjania v rodine ako veľmi silného determinantu žiackej úspešnosti. (Pedagogika by mala podchytiť rodičov ako veľmi užitočných a prirodzených pozorovateľov a ovplyvňovateľov učenia sa a vývinu svojich detí, zaznamenávateľov pokrokov svojich detí v tom, ako sa stávajú osobnosťou pod ich stálym vedením).
- Vývoj projektu vzdelania ako hlavného faktoru zníženia rastu chudoby v slovenských pomeroch.
- Konceptualizácia poslania a praktík školstva a edukológie v umožňovaní výstavby znalostnej spoločnosti, či dokonca vzdelanostnej spoločnosti.

Na záver

Pedagogika na slovenskom území a možno aj v širšom priestore nečerpala naplno svoj vzdelanostný a vedný potenciál pre rozvinutie svojej analytiky. V tom je nám príkladom napr. dielo Komenského Analytickej didaktiky. Je nám skvelým vzorom ajpre rozvinutie syntetiky preukázanej v diele „Klasobráni didaktické (v lat. Spicilegium didacticum, Amsterdam, 1680, v češ. Praha, 1896). Komenského syntetika v tomto diele spočíva v tom, že pojmy a zásady Matetiky súvzťahuje a prepletá s pojмами a zásadami Didaktiky. Týmto dielom, možno posledným, Komenský zjavne predznačil to, čo B. F Skinner v roku 1954 empiricky zdôvodnil, t.j. naliehavosť potreby *usústavňovať poznatky umenia vyučovať, tzv. technológie vyučovania a poznatky vedy o učení sa*. Obidve sestry sa v zahraničí slubne rozvíjajú. Takéto poznatky pokusného vývoja a výskumu sú a budú nesporným fundamentom pedagogickej vedy o učení seba a druhých. To v poňatí Komenského znamená

všetkých vzdelateľných na všetkých etapách životnej cesty a vo všetkých sústavách formálneho, semiformálneho a informálneho vzdelávania.

Literatúra

American Educational Research Association. 2006. Standards for Reporting on Empirical Social Science Research in AERA Publications. In *Educational Researcher*, Vol. 35, No.6, p. 33-40.

American Educational Research Association. 2009. Standards for Reporting on Humanities-Oriented Research in AERA Publications. In *Educational Researcher*, Vol. 39, rkp. v tlači. Dostupné na: <http://www.aera.net/Printable.aspx?id=1850>

DANEK, J. 2004. Obsahovo-tematická profilácia súčasného pedagogického výskumu na Slovensku, In *Pedagogická revue*, roč. 56, č. 2, s. 138-144.

ETICKÝ kódex zamestnancov vysokých škôl (prijatý plénom Slovenskej rektorskej konferencie dňa 28. septembra 2006). 2 s. Dostupné na: http://www.mtf.stuba.sk/generate_page.php?page_id=4577.

EURÓPSKA charta výskumných pracovníkov. Dostupné na: <http://www.europa.eu.int/eracareers/europeancharter>; tiež In Úradný vestník Európskej únie 22.3.2005, s. L 75/71+

GAVORA, P. 2004. Empirický výskum v časopise *Pedagogická revue* 1993–2003. In *Pedagogická revue*, roč. 56, č. 2, s. 145–161.

GAVORA, P. 2006. *Spríevodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. Bratislava : Regent. 240 s. ISBN 80-88904-46-3.

KODEKS univerzitetnih profesorjev Slovenje. Ljubljana in Mariboru 1991. 2 s. Dostupné na: <file:///C:/Documents and Settings/Local Settings/Temporary Internet Files/OLK33...03-08.2009>

KOMENSKÝ, J. A. *Klasobráni didaktické. Úhrn umění učení se a vyučování v krátkých pravidlech vykládající*. Z rukopisů slav. J. A. Komenského sebráno a vydáno od Kristiána Václava Nigrina. Z latiny přeložil a vyložil Dr. Jan V. Novák. V Praze, Nákladem Dědictví Komenského – Tiskem F. Šimáčka, 1896. 48 s.

ŠVEC, Š. Inovačný cyklus a vedecké vyhodnocovanie v pedagogike. In *Jednotná škola*, roč. 38, 1986, č. 1, s. 8–23.

ŠVEC, Š. a kol. *Metodológia vied o výchove : kvantitatívno-scientické a kvalitatívno-humanitné prístupy*. Bratislava: Vydavateľstvo IRIS, 1998. 303 s. ISBN 80-88778-73-5

ŠVEC, Š. K etickému kódexu učiteľskej profesie. (Do diskusie) In *Spravodaj Slovenskej pedagogickej spoločnosti pri SAV*, roč. 2, 2003, č. 4, s. 1–4.

ŠVEC, Š. Pedagogika ako veda: Teoretické reflexie. In *Pedagogická revue*, roč. 56, 2004, č. 2, s. 105-119; hlavný referát na prvej medzinárodnej konferencii Slovenskej pedagogickej spoločnosti „Pedagogický výskum na Slovensku v európskom kontexte“ v Trnave 6.2.2004. Trnava : Univerzita Cyrila a Metoda, 2004. ISBN 80-89034-77-2.

Kontakt

Prof. PhDr. Štefan Švec, CSc., Katedra pedagogiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

[zpět na obsah](#)